

מפוזרות ומקוטעות

ראש הישיבה - הרב מיכאל ברום (שיעור שניתן בישיבה).

מבוא.

לאחר הסבר הגמ' בהרחבה את מקור חזקת שלוש שנים בדף כט. הנושא שבו היא עוסקת הינו הגדרים ההלכתיים של החזקה.

מהלך הגמרא.

"אמר רב הונא שלוש שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות. מאי קמ"ל? תנינא חזקתן שלוש שנים מיום ליום. מהו דתימא מיום ליום? לאפוקי מקוטעות, ולעולם אפילו מפוזרות. קמ"ל."

היה ניתן להבין מהמשנה שכוונתה במילים "מיום ליום" היא שיש צורך בשלוש שנים מלאות, אך ניתן לפרוס את הזמן הזה לאורך כמה שנים. לדוגמא, הזמן המלא של חזקה בבית הוא שלוש יום ולילה. בלי הסבר רב הונא היינו אומרים שצריך תקופה של שלוש שנים של יומם ולילה תקופה של כאלף מאה יום, שאותם ניתן לפרוס אפילו לעשר שנים. אומר רב הונא מה שכתוב במשנה "מיום ליום" אין הפשט שצריך אלף מאה יום שלמים, אלא הפשט הוא שהימים צריכים להיות רצופים. מדוע? רעיון החזקה הוא שחזקה בנויה על שלוש שנים של חזקה, זה לא בנוי מימים. אם אדם פורש את התקופה הזאת לכמה שנים, אין כאן חזקה.

רב הונא מחדש שלא די בכך שהימים יהיו רצופים במהלך שנת החזקה, אלא אף שהשנים עצמן צריכות להיות רצופות. ממשיכה הגמ':

"אמר רב חמא ומודי רב הונא, באתרא דמוברי באגי (במקום שרגילים לעשות שנה אכילה ושנה הבראה) פשיטא, לא צריכא, דאיכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מובר. מהו דתימא? אמר ליה אם איתא דדידך בעי לך למזרעי! קמ"ל דאמר ליה חדא ארעא בכולי בגא לא מצי למינטר (כלומר אמנם יש שמוברים ויש שלא, אך כיון שאם זרע בשנה זו היה היחיד בסביבתו, לא משתלם לו לזרוע משום שכל הוצאות השמירה עליו) אי נמי בהכי ניחא ליה דעבדי טפי."

ברור שבאתרא דלא מוברי באגי יש צורך בשלוש שנים רצופות על מנת שתהיה חזקה.

שיטת הרמב"ם.

הרמב"ם בהלכות טוען ונטען פרק יב' הלכה ד' כותב:

"שלוש שנים שאמרנו צריך שיהיו רצופות זו אחר זו. הרי שהחזיק בשדה זרעה שנה, והובירה שנה, זרעה שנה, והובירה שנה, אפילו עשה כן כמה שנים לא החזיק. היה דרכן של בני אותו מקום להוביר אע"פ שמקצתן זורעים שנה אחר שנה ומקצתן זורעים שנה ומובירין שנה הרי זה החזיק, שהרי הוא אומר לא הוברתי אותן אלא בשביל שתעשה הרבה בשנת הזריעה".

הרמב"ם הבין שכל החידוש של רב הונא שצריך רצופות - נאמר רק על שנים. מכיוון שפשוט הדבר שלא ניתן לפזר ימים ואת זה רב הונא לא היה צריך לחדש כלל. ברור שצריך שנה מלאה, כיון שכתוב "חזקת הבתים שלוש שנים" - שנה שנה. היינו חושבים שניתן לפזר בין שנה לשנה ולא לעשותן רצופות. קמ"ל רב הונא שאי אפשר לפזר את השנים, השנים צריכות להיות רצופות. גם הרשב"ם סובר כהסברו של הרמב"ם.

מקשה הגמ' בהמשך:

"תנן: חזקת הבתים, והא בתים דביממא ידעי ובליליא לא ידעי" הגמ' שואלת איך עדי החזקה יכולים לדעת על כך שהיה בבית בלילה? הרשב"ם בד"ה "בליליא לא ידעי" מסביר שהקושיה מכוונת על דברי רב הונא אם אין עדים על הלילה ובכ"ז יש חזקה, כנראה שיש חזקה גם בשלוש שנים פוזרות! אך הסברו של הרשב"ם קשה שהרי אם אין עדים על הלילה הרי אלו מקוטעות ולא מפוזרות! איך הרשב"ם הבין ששאלת הגמ' מתיחסת לרב הונא?

קושיית הרא"ש ותירוצו.

הרא"ש בסימן ב' כותב:

"תנן חזקת הבתים - והא בתים דביממא ידעי ובליליא לא ידעי נמצא שצריך להביא על שש שנים, ומעידים העדים על דירת הימים, כי על הלילות אינם יכולים להעיד - אלמא דמהני חזקה בפיזור!"

הרא"ש אומר שאי אפשר להוכיח על הלילה ולכן בעל כורחו החזקה תהיה בימים של שש שנים. א"כ קשה על רב הונא הסובר ששלושת השנים צריכות להיות רצופות.

עונה הגמ':

"מאן אסהיד אבתים - שיבבי, שיבבי ידעי ביממא ובליליא".

אין פה מפחזרות ואין פה מקוטעות משום שהשכנים יודעים שיש כאן שלוש שנים מלאות יומם ולילה. רבא תירץ בצורה קצת שונה:

“כגון דאתו בי תרי ואמרי אנן אוגרין מיניה ודרינן ביה תלת שנין יומם ולילה”.

יש עדים שאומרים שהם גרו שם יומם ולילה. הרמב"ם בהלכות טוען ונטען בפרק יב' הלכה א' כותב:

“שלוש שנים שאמרנו מיום ליום אפילו היו חסרים יום אחד לא החזיק”

אדם יושב בקרקע שלוש שנים והחסיר יום אחד – זו אינה חזקה. בהלכה ב', שם כותב הרמב"ם:

“הביא עדים שהיה דר בחצר זו שלוש שנים או ששכרה שלוש שנים הרי זו חזקה”.

כלומר די בעדות כללית על כך שגר שלוש שנים בבית ואין צורך בעדות פרטנית על ימים ולילות. אנו צריכים להבחין בין ההלכה שאסור להחסיר יום אחד כדי שתיווצר חזקה לבין רמת הבירור בבית - דין. כותב הרמב"ם:

“הביא עדים שהיה דר בחצר זו שלוש שנים או שכר שלוש שנים הרי זו חזקה”

העדים מעידים שראו את פלוני נוכח בחצר שלוש שנים. בבית הדין לא שואלים אותם כלום. כשמתקבלת בבית הדין עדות של שלוש שנים, בי"ד מסיק שמסתמא ישב שלוש שנים יומם ולילה. בית הדין לא מפרש שהעדים התכוונו לכך, כיון שגם העדים לא יודעים זאת, אלא בי"ד מסתפקים בעדות זו כדי להחשיב את ישיבתו כישיבה רצופה של יומם ולילה.

ממשיך הרמב"ם ואומר:

“טען בעל החצר ואמר שמא לא שכן בה ביום או בלילה או שמא אלו שהשכירו להם לא שכנו בה ביום או בלילה - הרי זו טענה”.

בי"ד אומר למחזיק: “תביא עדים ששנים אלו גמורות ביום או בלילה - או הסתלק. אפילו באו עדים ואמרו לנו השכיר ואנו דרנו בה ביום או בלילה וטען בעל השדה ואמר יביאו עדים שדרו בה ביום או בלילה - צריכים אלו השוכרים להביא ראיה שדרו בה תמיד שזה הדבר תלוי בהן ואין תלוי בטענת המחזיק כדי שיעידו לו”. הרמב"ם אומר שאם אמרו העדים שגר שלוש שנים, מסתמא זה יומם ולילה. אך אם המערער (בעל החצר) יאמר: “שמא לא שכן בה ביום או בלילה” אפילו אם אינו

יודע בודאות שלא גר שם יומם ולילה סובר הרמב"ם שטענתו טענה ואומרים למחזיק שיביא ראיה שישב שם יומם ולילה - "תביא עדים ששנים אלו גמורות ביום או בלילה או הסתלק".

לפני ניתוח דברי הרמב"ם יש לשאול מדוע הרמב"ם הבין שטענת המערער היא אפילו על הימים? הרי אנו עדיין עוסקים בדברי הגמ' "והא בתים דביממא ידעי ובליליא לא ידעי" - הגמ' שואלת את שאלתה אך ורק על הלילות! ניתן להסביר שהרמב"ם הבין שאלת הגמ' אינה על רב הונא, שאין כאן רצופות, אלא שאלו שנים מקוטעות! הרמב"ם מתיחס למפוזרות רק מאוחר יותר בהלכה ד'. כלומר, השאלה אינה דוקא על הלילות, אלא שלא יהיו מקוטעות. בפועל צריך שלוש שנים מלאות יום ולילה וצריך להוכיח שלכן ישב יום ולילה. שאלת הגמ' היא איך מוכיחים את היום והלילה? הרמב"ם כתב הלכה זו עוד לפני שכתב את ההלכה של מפוזרות - הלכה זו אינה מתיחסת למפוזרות.

הגמ' בהמשך שואלת: איך השוכרים יכולים להעיד?

"הני נוגעין בעדותם הן דאי לא אמרי הכי אמרינן להו זילו הבו ליה
אגר ביתא להאי!"

השוכרים נוגעים בדבר, הרי הם שילמו כל השנים למחזיק והם חוששים שאם לא יגידו שהבית שלו הבית יחזור למערער ויצטרכו לשלם גם לו שכר דירה ולכן הם נוגעין בעדותם. אומרת הגמ':

"דייני דשפילי הכי דאיני מי לא עסקינן כגון דנקיטא אגר ביתא
ואמרי למאן ליתביה?"
כלומר, הם לא שילמו ועדיין אין להם נגיע בדבר. וממשיכה הגמ':

"אמר מר זוטרא ואי טעין ואמר ליתו תרי סהדי לאסהודי דדר ביה
תלת שני ביממא ובליליא טענתיה טענה"

הרמב"ם למד את דברי מר זוטרא כך: הגמ' שאלה איך ניתן להוכיח באופן כללי שישב שלוש שנים? ואם יטען המערער שמא לא היה שם יום ולילה המחזיק צריך להביא עדות של שכנים או שוכרים.
המגיד משנה הערת שולים בהלכה ב' מסביר שכך הבין הרמב"ם את דברי מר זוטרא:

"ודעת רבינו לפרש דהא דמר זוטרא קאי אתירוצא דרבא דאפילו
בסהדותא דשוכרן יכול לטעון הלה יבואו עדים שדר בה ביום
ובלילה. ונתן טעם ומפני מה אין שוכרים נאמנים? לפי שזה תלוי
בהם. אבל אי לא טעין לא טענינן ליה. כיון שהביא עדים שדר בה
שלוש שנים וסובר רבינו דהך טענה אפילו היא בשמא מקבלים
אותה".

כלומר, דברי מר זוטרא שאומר "אי טעין ואמר ליתי תרי סהדי טענתיה טענה" – מתיחסים לתירוץ רבא, שאומר שהשוכרים יכולים לשמש כעדים. הרמב"ם למד שאם אומר לשוכרים: "שמא לא הייתם יומם ולילה" לא די בכך שהשוכרים יגידו "היינו יומם ולילה" שהרי אם יעידו כך השוכרים – הם נמצאים מעידים על עצמם. כלומר, אם הם מעידים שהיו שלוש שנים באופן כללי זה לא נקרא שמעידים על עצמם, אבל אם מעידים שהיו יומם ולילה זה נקרא שמעידים על עצמם. כמו שכתב הרמב"ם באמצע הלכה ב':

"אפילו באו עדים ואמרו: לנו השכיר ואנו דרנו בה ביום ובלילה וטען בעל השדה ואמר: יביאו עדים ביום ובלילה" (כדברי מר זוטרא) צריכין אלו השוכרים להביא ראיה שדרו בה תמיד שזה הדבר תלוי בהם ואין תלוי בטענת המחזיק כדי שיעידו לו".

המגיד משנה מסביר שהרמב"ם למד את כל זאת ממר זוטרא שאמר: "אם טעין ואמר לשוכרים ליתו תרי סהדי - טענתיה טענה והשוכרים צריכים להביא עדים".

לסיכום שיטת הרמ"ם בסוגיא.

הרמב"ם למד שהנשוא בסוגיא הוא שנות חזקה מקוטעות, לא מפוזרות. בדרך כלל כשבאים עדים ואומרים שלוש שנים בעלמא די בזה כדי לקבל עדותם. אך אם המערער טוען שמא לא היו שלוש שנים יומם ולילה המחזיק צריך להביא עדים, או שכנים או שוכרים. מוסיף מר זוטרא שאם מעוניין שהשוכרים או השכנים יביאו ראיה שישבו יומם ולילה טענתיה טענה והשוכרים יצטרכו להביא עוד עדים שזה היה יומם ולילה.

נשאלת השאלה מה ההבדל אם השוכרים מעידים באופן כללי על השלוש שנים או שמעידים שישבו שם שלוש שנים יומם ולילה, שבזה נחשבים מעידים על עצמם? התשובה היא שכשהם מעידים שהמחזיק השכיר להם את הבית לשלוש שנים, הם לא מעידים על עצמם אלא על המחזיק, אבל אם הם מעידים שגרו שם יומם ולילה, זה נקרא שמעידים על עצמם.

לסיכום.

ניתן לראות שתי גישות לגבי כל המהלך בגמ'. גישה ראשונה של הרשב"ם והרא"ש, שכל הדיון בגמ' הוא על שנות חזקה מפוזרות והגישה של הרמב"ם שהדיון ניסוב על מקוטעות.

